

RÅD OG TIPS OM BYGGESKIKK I MIDT-TROMS



Midt-Troms Regionråd

RÅD OG TIPS OM BYGGESKIKK I MIDT-TROMS

1. Byggeskikk handler om vett og forstand

Med byggeskikk mener vi en folkelig, regional byggetradisjon med fast bruk av visse materialer, tekniske løsninger, planløsninger og detaljering. Den er bestemt av håndverks-tradisjoner som er rotfestet i samfunnet. I Norge er det store forskjeller i natur, økonomi og kultur mellom landsdelene. Dette har medført at den tradisjonelle byggeskikken fikk særtrekk fra vær, klima og lokal kultur. Derfor er husene på Vestlandet annerledes enn husene på Røros, og husene på Jæren skiller seg klart fra eldre hus i Troms.

Byggeskikk handler ikke om at noe er stygt eller pent. Det handler om tilpasning til klima, natur, eksisterende bygningsmiljø, omgivelser og kulturlandskap. Byggeskikk omfatter hele det ytre miljøet som omgir oss og et ønske om at bygg skal underordnes landskap.



Midt-Troms Regionråd har tatt initiativ til et prosjekt knyttet til utforming av:

- Råd og tips til byggeskikk i regionen
- En informasjonsbrosjyre for hvordan reguleringsplaner og byggesaker behandles

Prosjektet er et samarbeid mellom Midt-Troms Regionråd ved kommunene Bardu, Berg, Dyrøy, Lenvik, Målselv, Sørreisa, Torsken og Tranøy og Entreprenørforeninga Bygg og Anlegg i Hålogaland. Styringsgruppen har bestått av ordfører i Tranøy kommune Odd Arne Andreassen, landskapsarkitekt i Målselv kommune Kjersti Jenssen, kommunalsjef i Lenvik kommune Geir Fredriksen og direktør i EBA Knut Wilhelmsen. Konsulentfirmaet Sjirelv har hatt prosjektledelsen. Bildene er kun til dekorasjon og henger i mindre grad sammen med teksten. Takk til arkivet ved Midt-Troms Museum for lånet av bildet av Fossmotunet.

1.2 Hvorfor

Byggene er en viktig del av vårt fysiske miljø. Det er derfor ønskelig at byggene som omgir oss holder en fysisk og estetisk standard. De fleste husene som bygges i dag er hentet fra ferdighuskatalogene og kan se helt like ut uansett hvor i landet de settes opp. Stadig flere retter oppmerksomheten mot lokale tradisjoner også innenfor byggebransjen. Vi ønsker at denne veilederen skal være med på å underbygge og videreutvikle denne gryende lokale bevisstheten.



Veilederen skal:

- bidra til å sette fokus på estetikk
- bidra til bevissthet om betydning av fysisk miljø
- bidra til bærekraftig utvikling
- bidra til tilgjengelighet for alle
- bidra til å skape helhetlige miljø
- bidra til å øke interesse for byggeskikk
- være et praktisk verktøy
- være retningsgivende for husleverandører og byggefirma

1.3 Hvem

Byggeskikkveilederen skal være et verktøy for:

- offentlige og private utbyggere
- hus- og hyttebyggere
- byggesaksbehandlere
- politikere
- opinionen
- befolkningen i regionen

Ulike bygninger skal vurderes ut fra byggeskikkveilederen, bl.a. offentlig bygg, hytter, boliger, bensinstasjoner.

1.4 Konsekvenser av god byggeskikk

Konsekvensene av en bedret byggeskikk er mange:

- miljø og bærekraft
- estetikk
- bedre nabolag og helhetlige bygningsmiljø
- bygninger tilpasset miljø og klima
- kulturlandskap
- trivsel

1.5 Universell utforming

Universell utforming betyr at alle mennesker, uavhengig av alder og funksjonsevne, skal bruke de samme omgivelsene. Universell utforming er ikke spesialtilpasning til enkeltpersoner eller grupper. Innenfor boligsektoren innebærer dette at man ved nybygg, utbedring og ombygging skal vektlegge at boenheter, fellesområder og uteareal skal brukes av et vidt spekter av mennesker. Tiltak som er nødvendige for noen, gir bolig- og næringsområder som er brukbare for flere og enklere for mange (Husbanken).

2. Det regionale og det lokale

2.1 En historisk reise

I Midt-Troms er naturen variert – fra steile fjell i havgapet, via fjorder til innlandsdaler og høyfjell. Kulturlandskapet er preget av primærnæringene; med oppdrettsmerder i havet, kaier og fiskebruk langs kysten og store områder med dyrket og delvis gjengrodd mark.

Alt som formgis av mennesker har vært styrt av tilgang på materialer, tid og kunnskap. For bygninger har kunnskap om sted og klima vært viktig, ved at bygningen har lang levetid og et minimalt oppvarmingsbehov. Økt levestandard har gitt mulighet for andre funksjoner og utseende for bygningene. Felles for de fleste bygninger er at de gjennom sin form forteller oss hvilket tidsrom de er laget i. Størrelsen på bygningene har også betydning. For helhetens del krever store bygninger i åpne landskap mer omtanke enn en liten hytte alene i en skogkledd dalside. Det samme gjelder for boligfeltet med 30 hus, kontra boligen som står for seg selv.

I det følgende skisseres i grove trekk bygningshistorien i Midt-Tromsregionen:

- Bosteder som var totalt integrert i naturen. Alt materiale var å finne på stedet, eller var lette huder som ble fraktet til neste bosted. I vårt område er disse bostedene bebodd helt opp til vår egen tid. Fremdeles har vi spor etter gammel og midlertidige bosteder, som også lever videre i form av gapahuker og skogsgammer.
- Tilgang på materialer og kunnskap har skapt variasjon. På kysten brukes tømmer kledd med panel i kombinasjon med enkle, lette konstruksjoner og på innlandet er det tunge utildekte tømmerkonstruksjoner. Fram til mellomkrigstiden var det trebygningen, fra det helt enkle via tømmerbygningen til noen få statusbygg i sveitserstil, som preget regionen. Fjøs, uthus og eventuelle naust fulgte i stor grad samme konstruksjon som hovedbygningen.
- I mellomkrigstiden var det en god del nyridding i regionen, og disse gårdene består av enkle boliger og fjøs, hovedsakelig i bindingsverk.



- Med gjenreisningen etter krigen spilte Husbanken en stor rolle, både økonomisk og i forhold til utforming av boliger i hele Nord-Norge. Husbankens boliger, de enkle familiehusene som lett varmes opp, gjerne med toalett/bad i kjelleren, dannet grunnlaget for det meste av det som ble bygget i området fram til midten av 60-tallet. Husbankens tegninger fikk mindre justeringer fra lokale snekkere/selvbyggere og tilgang på vindustyper osv. I ettertid har de fleste husene fått påbygg, men over hele regionen kan vi fortsatt se den enkle, nesten kvadratiske grunnformen i små halvannetasjes hus med bratt takvinkel.
- På midten av 60-tallet kom det mer systematiske ferdighuset, der huset ikke gjennomgikk særlige forandringer, men ble levert ferdig bygget som tegnet. Husene var utformet for å ligge i boligfelt, og nå var bad standard sammen med tre soverom, stue og kjøkken – alt på samme plan. Dette ga en større grunnflate, som oftest rektangulær. Loftet var ikke i bruk, og takvinkelen ble slakere. Lufteballong utenfor hovedsoverom eller stue er et gjennomgående trekk.
- Nøysomheten varte fram til midten av 80-tallet. Da ga økonomien folk flest en helt annen valgmulighet, og boligen ga ofte direkte uttrykk for dette ved store variasjoner. Ferdighusleverandørene fulgte opp, og det var på denne tiden vi fikk alt fra Tyrolerhus til søyler, glasserte takstein og valmete tak. Drømmen om akkurat "det" huset gikk foran tilpasning til terreng, nabohus, sol og utsikt.
- Offentlige bygg og andre større bygninger gjenspeiler arkitekturens skiftende motebilde, fra gode arkitektoniske eksempler til ferdigelementbygninger som har hatt økonomi som sitt fremste mål.
- Landbruksbygningene viser en direkte gjenspeilning av driftsformen, som har endret seg fra noen dyr av hvert slag i forholdsvis små fjøs, til ensartet husdyrhold i større skala. Oppbevaring av fôr har også endret seg fra høylåven via rundsilo, plansilo og nå rundballer liggende i landskapet.
- Fiskebruk og kaianlegg bærer ofte preg av utbygging over tid, med en rik variasjon av former fra flere tidsperioder.





2.2 Særtrekk ved den enkelte kommune

Midt-Troms-regionen strekker seg fra svenskegrensen i øst til havet på yttersiden av Senja i vest. Byggeskikken er svært variert – fra småhusbebyggelse og naust til laftede østerdalsbygninger og gammer. Bygdene er ulike og byggeskikken må ta hensyn til et skille mellom innland og kyst. De som skal bygge i regionen, må se seg rundt og vurdere hvor de er i dette landskapet.

2.3 Historiske bygninger

På hjemmesidene til Midt-Troms Museum (<http://www.midt-troms.museum.no>), finnes det en oversikt over de ulike byggene i regionen som inngår i deres samling. Lenvik kommune er ikke med i dette samarbeidet.



3. Kulturlandskap og naturen

3.1 Avgrensning av bebyggelsen

Planlegging av arealbruk i regionen må ta utgangspunkt i og hensyn til:

- den stedegne historien
- næringsveier lokalt eksempelvis landbruk og fiskeri
- hvor industriarealer skal ligge
- byggetetthet
- hvilken infrastruktur som kreves

3.2 Bevaring av landskapsformer

God byggeskikk er basert på:

- forståelse av særtrekk i landskapet og om det er viktige former å ta hensyn til; bratte skrenter, myke bakker, skålformet terreng
- bevissthet rundt at alle bygg påvirker landskapet
- tilpasning til naturen og ikke endring av naturgitte omgivelser
- en bevisst tilpasning til naturen som grunnlag for planlegging av enkeltbygg, hyttefelt eller boligområder

3.3 Terrenget

Alle bygg påvirker landskapet og stedet. Husene tilpasses klimatiske og terrengmessige forhold. Vurdering av bygget skal ta for seg:

- opplevelsen av bygningen på avstand, hva betyr bygningens form og farge på langt hold?
- lokale vær og vindforhold, hvor kommer kalde vinder fra og hvor står nedbøren på?
- inngrep i eksisterende vegetasjon, Hvilke trær er gamle og vakre, hvilke vil skygge for uteplassen og hvilke vil skjerme for vind?

3.4 Stedet

Stedet stiller ulike krav til bygget, både i naturen, kulturlandskapet, boligområdet eller tettstedet. Alle valg får betydning, men noen valg er spesielt viktige:

- plassering
- størrelse
- form
- farge
- nødvendig infrastruktur i form av vei, vann, kloakk og elektrisitet
- terrenginngrep og vegetasjon

4. Bygning på tomten

4.1 Plassering/tilpasning på tomten

Tomten kan være bratt eller flat, åpen eller gjengrodd. Når bygget skal plasseres på tomten må følgende vurderes:

- Solgang; skape lune uteplasser og vinduer mot sør, morgensol på kjøkkenet eller våkne av solen på soverommet?
- Utsikt; velge rom med tanke på utsikt, se elven/ havet fra stuen eller skogen/ fjellet fra arbeidsrommet?
- Nabobygninger; hvilken form og farge har de?
- Uterommet; kan det bli lune plasser mot sør mellom hus og uthus?
- Valg av hus; passer det en bratt eller flat tomt?
- Vegetasjon; hvor mye skal bevares og skal hagen være naturtomt eller gressplen?

4.2 Bygningens takform

Takformer må vurderes for den enkelte bygning, både i forhold til terreng, tomt og nabobygninger. Skal taket være det vanlige saltaket, følge bakkeskråningen, være flatt eller ha mange former?

4.3 Uteareal, terrasser og balkonger

Utformingen av uteareal er viktig for helheten og for at de skal bli gode oppholdssteder når været tillater det. Gode uteareal forlenger utesesongen både vår og høst. Følgende må vurderes:

- Gjerd; skal det være tett, åpent, høyt eller lavt, eller bare vegetasjon?
- Terrasser; skal det være åpne flak som svever langs huset, eller oppleves som del av bakken og grunnmuren?
- Grillhytter; hvor på tomten skal grillhytten plasseres, og hvor nært kan en laftet grillhytte stå et 60-tallshus med tanke på helheten?

5. Utforming av bygninger og anlegg

Bygg og anlegg skal utformes etter krav til funksjon i forhold til lokale rammer og muligheter. Det skal søkes en helhetsorientering i spennet mellom tradisjon og nytenkning. Ved fortetting er naboskapet viktig hvor de nye elementene innordnes og beriker det eksisterende miljø. Det tenkes her på:

- Målestokk/proporsjoner; hvor store skal vinduene være i forhold til veggflaten?
- Balanse i bygget; skal det være symmetrisk eller asymmetrisk høyt og smalt eller langt og lavt?
- Klare former, ett volum eller flere?
- Variasjon; hvor mye tåler en bygningskropp av variasjoner før det blir rotete?
- Tilhører den valgte detaljeringen bygningens hoveduttrykk, eller virker det påklistret?
- Materialbruk; skal det være rå betong, natursteinsmur, stående eller liggende panel?

5.1 Tilbygg

Tilbygg må vurderes i forhold til det eksisterende bygget, og forholde seg bevisst til dette:

- Slektskap; hvor det må vurderes om tilbygget skal underordne seg helt den eksisterende formen, med like vinduer, takform og materialbruk, eller skal en bare kunne ane slektskapet gjennom farger og materialbruk?
- Kontrast; hvor tilbygget skal ha en helt annen form eller skal det være to bygninger med et mellombygg som binder dem sammen?



5.2 Oppføring av nye bygg og anlegg

En bygning står aldri alene, den står i en sammenheng. Derfor er det viktig å forholde seg til omgivelsene, enten det er i form av natur eller andre bygninger:

- Forholdet til eksisterende bygg knyttet til form, farge, størrelse, materialer, vinduer, utvendige detaljer og takvinkler
- Høyder og linjer; er det klare og tydelige høyder og linjer som skal følges, eller kan den nye bygningen bidra til å skape disse?
- Høyder og linjer tas fra omgivelsene og gir proporsjoner
- Unngå hus som er karakteristisk for andre steder

5.3 Form og stil

Generelt er Midt-Troms preget av enkle former, og dette bør i hovedsak videreføres gjennom bruk av enkel detaljering.

6. Bærekraft og miljø

Sentrale mål for arbeidet med miljø og energi er:

- Redusert energibruk og tilpasning av form på huset til klimapåkjenningene
- Redusert bruk av miljøfarlige stoffer i bygningsmassen
- Redusert mengde byggavfall
- Økt gjenbruk av byggematerialer
- Holdbarhet og vedlikehold

7. Hytte og fritidsboliger

Følgende generelle regler gjelder for planlegging og oppføring av hytter og fritidsboliger:

- Hensyn til landskap og terrenginngrep
- Hytten legges lavt i terrenget
- Bevar vegetasjonen
- Bryt formen hvis hytten er stor
- Materialer som forholder seg til naturen omkring
- Vegger og tak skal ha matte overflater og dempede farger
- Uteplasser innpasses i terrenget
- Uthus skal legges nær hytter og utformes i tråd med denne
- Unngå hytter som tilhører andre omgivelser
- Spikertelt bør tilpasses omgivelsene i form og farge, og knyttes til eksisterende bebyggelse



8. Større bygg

8.1 Funksjon

Større bygg er mer synlige, og derfor blir utformingen av disse av stor betydning. Uten store investeringer er det mulig å gjøre disse byggene mer tilpasset omgivelsene gjennom bedre planlegging og forståelse for omgivelsene som byggene skal legges til.

Opprydding og miljø må sterkere i fokus. Det er viktig å sanere bygg som ikke lenger er i bruk.

8.2 Industri- og næringsbygg

Innpassing av industribygg påvirkes sterkt av lokalisering og tomtevalg. Byggene må ha farger som passer fasade og er i harmoni med omgivelsene. Sentralt i vurdering av industribygg er:

- Lokalisering og virkning på avstand
- Kan bygget bestå av flere enheter
- Beplantningsplan hvor høyder og utstrekning dempes
- Skjerming av utelager
- Lokal materialbruk

8.3 Offentlige bygg

Kravene til størrelse har økt betraktelig. Viktig å ta med i utformingen er:

- Uteplassene hvor offentlige bygg er del av det offentlige uterom og utformingen av disse uterommene har stor betydning for sosialt liv og uformelle møteplasser
- Tradisjonelle materialer; offentlige bygg er i seg selv viktige signalbygg i et tettsted/by og har stor signaleffekt
- Muligheter for mindre enheter
- Naboskap
- At bygningen kan speile funksjon
- Beplantningsplan
- Å unngå store og flate bygninger ved å bryte opp fasaden

8.4 Hotell- og spisesteder

Byggene bør basere seg på lokal bygningstradisjon og mer sammensatte former som derved vil gi bedre uteareal. Forholdet til landskap og nabobygg står sentralt. Skilting og annonsering må vurderes sammen med byggesaken. Bygningsutforming må ta hensyn til:

- Uteplass må utformes etter terreng, aktivitet og funksjoner. Avfallshåndtering er viktig å planlegges
- Tradisjonelle materialer brukes gjerne men sees også i sammenheng med omgivelsene
- Muligheter for mindre enheter hvor bygg kan deles opp eller gis flere former
- Nabobygg og omgivelser må hensyntas
- Bygningen kan gjerne speile funksjon og derved gi gjenkjennelse
- Beplantningsplan som tilrettelegger for sol/lys, utsikt og parkering
- Unngå store og flate bygninger
- Skiltplan som inngår i helheten

8.5 Bensinstasjoner

Disse byggene fordrer framkommelighet med bil. Utformingen er bestemt av nasjonale eller internasjonale selskap, og stasjonene plasseres ofte ved de mest trafikkerte veiene. Ved nybygg er det viktig å fokusere på:

- Lokalisering og virkning på avstand
- Beplantning som skjermer parkerte biler og driftsutstyr
- At takform knyttes til omgivelser og funksjon
- Tilpasning av materialer til omgivelser, funksjon og farger
- Skiltplan
- Å unngå neonlys
- Man bør samarbeide nært med kommunen og veimyndigheter
- Hensyn må tas til trafiksikkerhet og universell utforming

8.6 Gårdsbygg

Landbruksbygningene avspeiler driftsformen og nødvendige funksjoner. Samtidig er gårdsbygg en svært sentral del av vårt kulturlandskap. Det er derfor viktig å tilpasse nybygg til eksisterende hus og til kulturlandskapet.

Fokus rettes mot å:

- Vise husets funksjon
- Gruppere bygningene på en måte som skjermer for innsyn og skaper lune uterom
- Beplantning som skjermer driftsutstyr
- Materialvalg tilpasses omgivelsenes former, funksjoner og farger

For mer informasjon kontakt **Midt-Troms Regionråd**: www.midt-troms.no



Lenvik



Torsken



Bardu



Dyrøy



Målselv



Berg



Tranøy



Sørreisa